

בראש רענן

ד"ר רענן קופ

חשבון הדולרים

מדינת ישראל חווה מלחמות מטרם הקמתה ועד לעצם היום הזה, למלחמה הנוכחית, מלחמת עזה - חרבות ברזל. מלחמה היבטים כלכליים רבים ובהם העלות הישירה של המלחמה בעקבות רכישת נשק ותחמושת, נזקי גוף ורכוש, תשלום ישיר עבור הגדלת מערך המילואים וכו'.

בנוסף לכך, צריך להוסיף את העלות העקיפה של אובדן ימי עבודה בעקבות מילואים, הגדלת תקציב הבטחון לשנים הבאות וכיוצא בזה. האופוריה שפקדה את תושבי המדינה אחרי מלחמת ששת הימים לאחר הניצחון המזהיר והרחבת שטחי המדינה יותר מכפליים, יצרו צמיחה והתפתחות כלכלית עצומה אשר החלה להאט בתקופת מלחמת ההתשה משנת תשל"א (1970).

מלחמת יום הכיפורים החלה דווקא לאחר שנות צמיחה מואצת מאז קום המדינה, כאשר במהלך שנת תשל"ג (1973) נכנס העולם להאטה עקב סטגפלציה (אינפלציה עם האטה בצמיחה) ומשבר אנרגיה שהחל לבוא לידי ביטוי (חוסר בנפט וגז בעולם).

אווירת המחדל של הממשלה והצבא, שאפשרו את ההתקפה המפתיעה של צבאות מצרים וסוריה וגרמו לאלפי קרבנות וחשש קיומי ממשי - כל אלו יצרו מצב חברתי קשה, אשר עוררו הפגנות נגד הממשלה והביאו את הקמתה של ועדת חקירה בראשות השופט אגרנט הידועה כ"ועדת אגרנט".

בעקבות מסקנותיה, התפטרו צמרת צה"ל ולאחר מכן ראש הממשלה גולדה מאיר, שר הביטחון משה דיין. לאחר מכן מונה לראשות ממשלת ישראל יצחק רבין, שחזר משליחותו כשגריר ישראל בארה"ב.

באותה תקופה מדוכדכת, התגבר קצב הירידה של אזרחים מהארץ וראש הממשלה רבין כינה אותם "נפולת של נמושות". כלכלת ישראל הייתה באותה עת בשוק סגור, לא תחרותית, מנוהלת ע"י הממשלה, שער חליפין קבוע, גרעון מתמיד במאזן התשלומים (יבוא יצוא) ועם מנגנוני הצמדה שבאו להגן על הגורמים הפרטיים.

נחשפו שחיתויות של מקורבי השלטון ונושאי משרה, אלו הביאו לכתבי אישום והרשעות בפליליים. באותה תקופה חשף העיתונאי דן מרגלית, שאשת ראש הממשלה יצחק רבין מחזיקה חשבון בבנק בארה"ב

כל אלו הגבירו את האינפלציה. עשר השנים שמלחמת יום הכיפורים מכונה "העשור האבוד", כאשר המאפיינים המשמעותיים שאופיינו בו היו שרמת החיים עלתה, התעסוקה הייתה מלאה (אך המועסקים עבדו בשירות הציבורי), לא הייתה צמיחה, העשירים הפכו עשירים יותר, בגלל עליית ערך נכסים (נדל"ן ומניות) ולא היה תמריץ ליזום בסקטור הפרטי.

הממשלה שקעה בחובות ונטל כלכלי כבד. ההגדרה הנכונה הייתה - "המדינה ענייה אך תושביה עשירים".

האינפלציה שהחלה ב"זחילה" איטית הייתה בשיעור שנתי של כ- 20% בשנת 1973, כ- 40%

באמצע שנות השבעים וכ- 80% בסוף שנות השבעים, עד לשנת 1984 האינפלציה השנתית כבר הגיעה לכ- 550% (!).

תוצאות מלחמת יום הכיפורים ניכרו בעליה משמעותית בהוצאות הממשלה כשתקציב הבטחון עמד על כ- 30% מהתוצר (!) (באירופה באותה התקופה ההוצאה עמדה על כ- 5% מהתוצר, בארה"ב כ- 10%) ומעוד עלויות הנובעות מסובסידיות ותמיכות שאינן כלכליות - כל אלו הביאו את החוב הלאומי ל- 200% על התוצר, שיא בכל המדינות המודרניות.

השפעות מלחמת יום הכיפורים לצד האטה עולמית ומשבר אנרגיה - גרמו לפערים חברתיים, שחיתות שלטונית ומשבר חברתי.

נחשפו שחיתויות של מקורבי השלטון ונושאי משרה, אלו הביאו לכתבי אישום והרשעות בפליליים. באותה תקופה חשף העיתונאי דן מרגלית, שלאחר רבין - אשתו של ראש הממשלה יצחק רבין - מחזיקה חשבון בבנק בארה"ב, משפחת רבין טענה כי יש בו בסך הכל כ- \$ 1,500 והחשבון נותר מתקופת שירותם בארה"ב כאשר רבין היה שגריר ישראל בארה"ב, כאמור לעיל.

אך מדובר באותה תקופה בעבירה על החוק. ועדת הכופר דאז החליטה להשית עליו קנס, אך היועץ המשפטי לממשלה דאז, אהרן ברק, טען כי

אין מקום להטיל קנס משום שהסכום נחשב זניח.

האווירה החברתית, לצד הבעיה הכלכלית והשפעות מלחמת יום הכיפורים הובילו בשנת תשל"ז (1977) ל"מהפך" שלטוני ובפעם הראשונה מאז קום המדינה איבדה מפא"י שנקראה אז "המערך" (ואחר כך העבודה) את השלטון ל"ליכוד" בראשות מנחם בגין, מפלגה אשר הורכבה מ"חירות" וה"ליברלים" משלטון ריכוזי-סוציאליסטי, הביא איתו הליכוד את המהפכה הכלכלית בראשות שמחה ארליך ז"ל מה"ליברלים" שהיה שר האוצר הראשון מטעם הליכוד.

התוכניות היו להצעיד את הכלכלה הישראלית מכלכלה ריכוזית סוציאליסטית - לכלכלה קפיטליסטית תחרותית עם התערבות ממשלתית מינימלית ושוק חופשי, פתוח ומשוכלל.

במסגרת התוכניות בוטלו רוב הסובסידיות בעיקר למצרכי יסוד, כאשר הכוונה הייתה לעודד תחרות וקביעת מחירים ע"י כוחות השוק.

עיקר התוכנית היה בתחום מטבע החוץ כאשר בוטלו מרבית המגבלות על החזקת מטבע חוץ, הותר לישאלים לפתוח חשבונות במט"ח והורחבה משמעותית הקצאת המט"ח לנוסעים לחו"ל.

מס הנסיעות בוטל ונסיעה לחו"ל הפכה "לגיטימית", כשלפני כן הדבר הצייר כמנוגד לאינטרס הכלכלי של המשק.

במקביל - שערי החליפין למט"ח אוחדו ולא היו יותר שערים ותעריפים שונים, כמו שער ליצואנים, שער ליבואנים וכיוצא ב- מה שכונה בסלנג "מאה שערים", בעיקר - הוכרו על ניד שער החליפין שייקבע ע"י כוחות השוק (היצע וביקוש).

לבסוף, על מנת למנוע עודפי כסף בידי הציבור, דבר שיוצר ביקושים "השתוללות" צרכנים בעקבות הליברליזציה - מה שמביא אינפלציה - הועלה מס ערך מוסף מ- 8% ל- 12%.

העלאת המע"מ וביטול הסובסידיות יצרו מרירות חברתית, שטענו שדווקא שלטון הליכוד שעלה בקולות "אנשי השכונות ועיריות הפיתוח" פוגע בציבורים אלה.

המעבר משיטה ריכוזית סוציאליסטית למשק קפיטליסטי פיתוח היה חד, המשק לא היה ערוך לכך והאינפלציה החלה לצבור שיאים והגיע לשיאה בשנת תשמ"ד (1984).

בחודש הבא נסביר את תוכניותיה והשלכותיה של המהפכה הכלכלית דרך מלחמת שלום הגליל ומשבר מניות הבנקים ועד התוכנית לייצוב המשק ועצירת האינפלציה בשנת תשמ"ה (1985).